

Vabariigi Valitsuse korralduse „Kaitseliidu kaasamine turvalisuse tagamiseks eriolukorra piirkonnas“ eelnõu seletuskiri

1. Sissejuhatus

Vabariigi Valitsuse korraldus „Kaitseliidu kaasamine turvalisuse tagamiseks eriolukorra piirkonnas“ (edaspidi *eelnõu*) kehtestatakse hädaolukorra seaduse (edaspidi *HOS*) § 34 lõike 3 alusel ja kooskõlas Vabariigi Valitsuse 12. märtsi 2020. aasta korraldusega nr 76 „Eriolukorra väljakuulutamise Eesti Vabariigi haldusterritooriumil“, Vabariigi Valitsuse 15. märtsi 2020 määrusega nr 15 „Sisepiiril piirikontrolli ja riigipiiri valvamise ajutine taaskehtestamine“ ja Vabariigi Valitsuse 15. märtsi 2020. aasta korraldusega nr 78 „Riigipiiri ületamise ajutine piiramine COVID-19 haigust põhjustava koroonaviiruse leviku tõttu“.

Eelnõu kohaselt kaasatakse Kaitseliidu tegevliikmeid ja Kaitseliidus sõjaväelise auastmega rahuaja ametikohal olevaid tegevväelasi (edaspidi *Kaitseliidu liige*) riigipiiri ja ajutise kontrolljoone ebaseadusliku ületamise ennetamise ja tõkestamise, sealhulgas Vabariigi Valitsuse 15. märtsi 2020. a korralduse nr 78 „Riigipiiri ületamise ajutine piiramine COVID-19 haigust põhjustava koroonaviiruse leviku tõttu“ täitmiseks. Praegu on kuni 150 Kaitseliidu liiget kaasatud riigipiiri ja ajutise kontrolljoone ebaseadusliku ületamise ennetamise ja tõkestamise korrakaitse seaduse § 16¹ lõike 2 alusel vastu võetud Vabariigi Valitsuse 17. märtsi 2020. aasta korraldusega nr 79 „Kaitseliidu kaasamine avaliku korra kaitseks eriolukorra ajal“. Kaitseliidu liikmed on kaasatud kuni 15. aprillini 2020. a. Kehtestatud eriolukorrast tulenevalt on jätkuvalt vajalik Kaitseliidu liikmete kaasamine riigipiiri ja ajutise kontrolljoone ebaseadusliku ületamise ennetamise ja tõkestamise. Seetõttu kaasatakse Kaitseliidu liikmed kuni kaasamise vajaduse äralangemiseni, kuid mitte kauem kui eriolukorra lõppemiseni.

Eelnõu ja seletuskirja on koostanud Siseministeeriumi piirivalvepoliitika osakonna õigusnõunik Gerly Herm (612 5234; gerly.herm@siseministeerium.ee) koostöös Kaitseministeeriumi õigusosakonnaga.

2. Eelnõu eesmärk

Eelnõuga muudetakse võrreldes kehtiva korraldusega Kaitseliidu kaasamise eesmärki. Korralduse eesmärk on kaasata Kaitseliidu liikmed eriolukorra väljakuulutamise põhjustanud hädaolukorra lahendamise. Hädaolukorra lahendamise raames vajalikeks tegevusteks on eelnõu kohaselt riigipiiri ületamise takistamine selleks mitte ettenähtud kohas ja piiril ettenähtud toimingute tegemise toetamine, sealhulgas Vabariigi Valitsuse 15. märtsi 2020. a korralduses nr 78 „Riigipiiri ületamise ajutine piiramine COVID-19 haigust põhjustava koroonaviiruse leviku tõttu“ toodud tegevuste täitmine. Praegu on Kaitseliit seotud eelkõige avaliku korra kaitsega, lähtuvalt Vabariigi Valitsuse 17. märtsi 2020. a korraldusest nr 79 „Kaitseliidu kaasamine avaliku korra kaitseks eriolukorra ajal“. Kaasatud on kuni 150 Kaitseliidu liiget ööpäevas, kes on tegevad riigipiiri ja ajutise kontrolljoone ebaseadusliku ületamise ennetamise ja tõkestamisega korrakaitse seaduse § 16¹ lõike 2 alusel. Nimetatud Vabariigi Valitsuse korraldus kehtib kuni 15. aprillini 2020. a. Vabariigi Valitsus taaskehtestas 15. märtsi 2020 määrusega nr 15 „Sisepiiril piirikontrolli ja riigipiiri valvamise ajutine

taaskehtestamine“ ajutiselt sisepiiril Eesti Vabariiki sisenemisel piirikontrolli isikutele ja transpordivahenditele ning riigipiiri valvamise.

Eriolukorra põhjustanud SARS-CoV-2 viiruse levik on eriolukorra piirangutest hoolimata Eestis levimas, mistõttu on vajalik seniste meetmete rakendamise pikendamine, sealhulgas riigipiiri ja ajutise kontrolljoone ebaseadusliku ületamise ennetamine ja tõkestamine. Lisaks on eriolukorra ajal seatud ka mitmeid muid piiranguid, mille täitmise kontroll lasub eelkõige Politsei- ja Piirivalveametil. Laienenud järelevalve kohustusest tulenevalt on suurenenud vajadus ka meetmete täitmist kontrolliva isikkoosseisu järgi. Samuti on esialgselt prognoosist erinevalt pikenenud vajadus piirata turvalisuse eesmärkidest tulenevalt eriolukorra piirkonda (Eesti Vabariigi territoorium) sisenemist ja täiendavalt kontrollida sisenevaid isikuid. Politsei- ja Piirivalveameti isikkoosseisuga ei suudeta katta kogu järelevalve vajadust, mistõttu on vajalik kaasata järelevalvesse ka teisi isikuid. Kaasamine on vajalik muuhulgas riigipiiri ületamise takistamiseks selleks mitteõigustatud isikute poolt või selleks mitte ettenähtud kohas. HOS § 34 lõikest 6 tulenevalt võib Kaitseliitu kaasata liikluse korraldamisse eriolukorra ajal ja turvalisuse tagamisse eriolukorra piirkonnas üksnes juhul, kui asjaomane asutus ei saa õigel ajal või üldse mitte seda ülesannet täita ja puuduvad muud vahendid ülesande täitmiseks. Siseminister teeb Vabariigi Valitsusele ettepaneku Kaitseliidu kaasamiseks, kuna Vabariigi Valitsuse kehtestatud eriolukorras piirikontrolli ajutisel taaskehtestamisel on vajalik täiendav isikkoosseis riigipiiri valvamiseks ja piirirežiimi tagamiseks ning avaliku korra tagamiseks. Piirikontrolli ajutine taaskehtestamine pikema aja jooksul nõuab suuremat isikkoosseisu, kui Politsei- ja Piirivalveametil on võimalik välja panna. Siseministeeriumil ja tema valitsemisala asutustel ei ole võimalik töö ümberkorraldamisel katta kogu vajadust piirikontrolli- ja valve teostamiseks. Seoses eriolukorraga on juba eriolukorra töödessa kaasatud vastavalt vajadusele ja võimalustele teised ametiasutused ning vabatahtlikud (nt abipolitseinikud). Seetõttu kaasatakse Kaitseliidu liikmed täiendavalt kuni kaasamise vajaduse äralangemiseni, kuid mitte kauem kui eriolukorra lõppemiseni. Kaasatavate kaitseliitlaste arv – 150 Kaitseliidu liiget ööpäevas, on sama, mis avaliku korra kaitsesse kaasamise korral.

Korralduse § 16¹ lõike 2 alusel on praegu Kaitseliit kaasatud kuni 15. aprillini 2020. Kehtestatud eriolukorrast tulenevalt on jätkuvalt Kaitseliidu koosseisus Kaitseliidu liikmete kaasamine vajalik piiramaks ajutiselt Eestisse sisenemist takistades seeläbi haiguse edasist levikut. Kaitseliitu kaasatakse edaspidi lähtuvalt HOS § 34 lõike 1 punktist 2, mille kohaselt võib Kaitseliitu kaasata turvalisuse tagamisse, kui see on vajalik eriolukorra väljakuulutamise põhjustanud hädaolukorra, mille põhjustas COVID-19 haigust põhjustava koroonaviiruse levik, lahendamiseks.

3. Eelnõu sisu ja võrdlev analüüs

HOS § 34 lõige 7 sätestab, mis teave tuleb Vabariigi Valitsuse korralduses välja tuua. Lähtuvalt sellest on koostatud ka eelnõu.

Eelnõu punktiga 1 sätestatakse, et kooskõlastatud Kaitseministeeriumi ja kokkuleppel Kaitseliiduga ning Vabariigi Presidendi nõusolekul kaastakse ühes ööpäevas kuni 150 Kaitseliidu liiget. Vabariigi Valitsuse kehtestatud piirarv näitab, et korraga ei või samaaegselt olla teenistuskohustuste täitmisel rohkem Kaitseliidu liikmeid kui 150. Selle piirarvuga tuleb arvestada ka isikute vahetamisel. Kaitseliidu liikmete kaasamise eesmärk on riigi julgeoleku

huvides rahva tervist ohustada võiva olukorra ennetamiseks või lahendamiseks ajutiselt piirata riigipiiri ületamist või see peatada. Kuna Kaitseliidu liikmete (välja arvatud tegevväelased) osalemine kaasamisel Kaitseliidu koosseisus on vabatahtlik võib kaasamise ülesannetega olla seotud olla rohkem kui 150 Kaitseliidu tegevliiget.

HOS § 35 lõige 4 annab Kaitseliidu tegevliikmele õiguse ülesande täitmisel, mille täitmisesse ta kaasatud on, kohaldada vahetut sundi KorS-is 5. peatükis politseile ettenähtud alustel ja korras. Lähtuvalt eeltoodust valmistab Politsei- ja Piirivalveamet ette Kaitseliidu liikmetele juhise vahetu sunni kasutamise reeglite kohta riigipiiri valvamisel.

Eelnõu punktis 2 tuuakse nimetatud õigus õigusselguse tagamiseks uuesti välja. Kaitseliidu liikmetele teeb Politsei- ja Piirivalveamet instruktaaži ja lühikese koolituse ning koostatakse sunni rakendamise juhise, arvestades Politsei- ja Piirivalveameti õigusi. Kaitseliidu liikmel on ülesande täitmise kaasamisel õigus kohaldada vahetut sundi (füüsilise jõu, erivahendi või relva kasutamine) vaid KorS-i 5. peatükis ettenähtud alustel ja korras. Neil on õigus kohaldada sundi ja valida sunni rakendamise vahend lähtudes konkreetsest ohust ja selle ulatusest, proportsionaalsuse põhimõtetest, vaid situatsioonides kui ohuolukorda ei ole võimalik muul moel lahendada või korrarikkumist ei ole võimalik peatada muu vahendiga. Vahetu sunni kohaldajana on Kaitseliidu liikmel sarnaselt politseiametnikule õigus hinnata olukorda iseseisvalt ja võtta vastu otsus olemasoleva info põhjal, arvestades sellega, et ta vastutab reeglite eiramisel seaduses sätestatud korras (nt võimuliialdus).

Kaasatud Kaitseliidu liige peab järgima sunni kohaldamisel proportsionaalsuse põhimõtet ehk arvestama sellega, et kohaldatav meede on vajalik, sobiv ja mõõdukas. Tal on kohustus kasutada sunni rakendamisel vähimat vajalikku jõudu ja vahendit ning vaid nii kaua kui on saavutatud soovitud eesmärk (nt korrarikkumine on lõpetatud). Vigastuse korral tuleb anda või tagada vigastatule esmaabi.

Samuti peab kaasatud Kaitseliidu liige kordama enne vahetu sunni kohaldamist politseiametniku korraldust, ohuolukorra lõpetamise või korrarikkumise lõpetamiseks ja hoiatama isikut, kelle suhtes ta kavatab vahetut sundi kohaldada. Hoiatamisest võib loobuda, kui hoiatamine ei ole juhtumi asjaoludest tulenevalt võimalik ja ohus on elu. Kinnipidamine ja vahetu sunni rakendamine tuleb seaduses sätestatud korras protokollida. Kaitseliidu liikmel ei ole rahalise karistuse määramise õigust.

Eelnõu punktiga 3 kehtestatakse territoorium, kus Kaitseliit oma ülesandeid täidab. Kuna eriolukord kehtib Eestis tervikuna, nähakse ette, et ka Kaitseliidu liikmed kaasatakse Politsei- ja Piirivalveameti nelja prefektuuri (Ida, Lõuna, Lääne ja Põhja) tööpiirkonnas.

Eelnõu punktiga 4 sätestatakse ametiisikud, kellele ülesande kaasatud Kaitseliidu liikmete ülem või ülemad allutatakse. Kaitseliidu liikmete ülem või ülemad allutatakse kuni kaasamise lõppemiseni vastavalt Politsei- ja Piirivalveameti prefektuuri tööpiirkondadest lähtuvalt politsei prefektuuri prefektile. Prefektuuri prefekt määrab korraldusest tulenevalt täpsemad tööülesanded ja piirkonnad ning isikute jaotuse. Samas on prefektil lubatud määrata tööülesannetes ja piirkonnast lähtuvalt kontaktisikud, kes vajadusel juhendavad ja toetavad Kaitseliidu liikmeid nende ülesannete täitmisel. Kontaktisikutel ei ole õigust muuta Kaitseliidu liikmete tööülesandeid ega piirkonda.

Kaitseliidu tegevliikmed kannavad ülesande täitmisel Kaitseväe vormiriietust koos ohutusvestiga, millel on hästi nähtav tähistus „KORRAKAITSE”. Ülesannete täitmiseks kasutatav Kaitseliidu sõiduk peab olema tähistatud sildi või kleebisega „KORRAKAITSE”. Vastavalt siseministri 11. jaanuari 2016. aasta määruse nr 3 „Avaliku korra kaitstes osaleva kaitseväelase ja Kaitseliidu tegevliikme ohutusvesti ning kasutatava Kaitseväe ja Kaitseliidu sõiduki tähistuse kirjeldus, kasutamise nõuded ning vormiriietuse ja ohutusvesti kandmise ja sõiduki tähistamise erandid“ §-le 3, võib eelnõu punktis 5 nimetatud isik vabastada kirjaliku korraldusega ülesande täitmisel osaleva Kaitseliidu tegevliikme vormiriietuse ja ohutusvesti kandmise kohustusest ning luua sõiduki tähistamisel erandeid, kui see on vajalik kaasatud isiku ohutuse tagamiseks.

Eelnõu punkti 5 kohaselt jõustub korraldus 16. aprillil 2020. aastal, mil lõppeb Vabariigi Valitsuse 17. märtsi 2020. aasta korraldusega nr 79 „Kaitseliidu kaasamine avaliku korra kaitseesse eriolukorra ajal“ antud nõusolek Kaitseliidu kaasamiseks avaliku korra kaitseesse korrakaitseseaduse alusel. **Punktiga 6** sätestatakse kaasamise kestus. Kaitseliitu on lubatud kaasata kuni kaasamise vajaduse äralangemiseni, kuid mitte kauem kui eriolukorra lõppemiseni. Seega on Siseministeeriumil püsiv kohustus hinnata kaasamise vajadust ja kui Vabariigi Valitsuse 15. märtsi 2020. a korraldusest nr 78 „Riigipiiri ületamise ajutine piiramine COVID-19 haigust põhjustava koroonaviiruse leviku tõttu“ tulenev vajadus lõppeb, tuleb teha ettepanek kaasamise lõpetamiseks.

Kaitseliidu liige otustab Kaitseliidu koosseisus kaasamise vabatahtlikult ning liikmelisusest tulenevat kohustust osalemiseks ei ole. Kuivõrd kaasamise näol on tegemist olukorraga, kus avaliku võimu teostamiseks vajatakse täiendavaid töökäsi ning Kaitseliidu liikmete kaasamine nende väljaõppest tulenevalt on mõistlik. Selleks, et tagada eriolukorra põhjustanud hädaolukorra võimalikult kiire ning vähendada selle venimisest tekkivat võimalikku kahju on Kaitseliidu seaduse § 67 muutmise seaduse eelnõuga ettenähtud Kaitseliidu liikmele tasu maksmise võimalus. Eelnõu kohaselt maksab tasu välja Kaitseliit, kui tasude maksmiseks kulunud vahendid hüvitab Kaitseliidule kaasanud valitsusasutus või Vabariigi Valitsuse reservist riigieelarve seaduse § 58 alusel.

4. Korralduse rakendamisega seotud tegevused, vajalikud kulud ja korralduse rakendamise eeldatavad tulud

Kaitseliidu eriolukorra väljakuulutamise põhjustanud hädaolukorra lahendamisel kaasamisega seotud kulu kaetakse Vabariigi Valitsuse reservist Siseministeeriumi ettepanekul.

Korralduse rakendamisega ei kaasne tulu.

5. Eelnõu kooskõlastamine

Vastavalt HOS § 34 lõigetele 3 ja 4 esitatakse korralduse eelnõu ja seletuskiri kaitseministrile kooskõlastamiseks ja nõusoleku saamiseks Vabariigi Presidendile.